

ČEŠTÍ A SLOVENŠTÍ DOBROVOLNÍCI V POLSKU 1939

První političtí emigranti a zájemci o službu v budoucí československé zahraniční armádě odcházeli v období mezi březnem a srpnem 1939 z území Protektorátu přes krátkou společnou hranici na Ostravsku do sousedního Polska. Předválečné Československo přitom nepojily se severním sousedem zrovna přátelské vazby. Ačkoliv oba státy v roce 1919 stály na straně vítězné Dohody a shodné zahraničněpolitické zájmy je stavěly do pozice přirozených spojenců, malicherně spolu svedly krátký válečný konflikt o malé sporné území na Těšínsku. Několikadenní válka z ledna roku 1919 hluboce poznamenala jejich budoucí vztahy, ve kterých po celé meziválečné období převažovala nedůvěra až nepřátelství. O dvacet let později obě země čelily agresí nacistického Německa bez vzájemné pomoci, která by se jinak jevila jako logická.

Výrazným představitelem autoritářského režimu v předválečném Polsku byl ministr zahraničí **Józef Beck**, který svou zemí nasměroval k přechodné spolupráci s nacistickým Německem. V roce 1934 s ním jménem Polska dokonce uzavřel *přátelskou smlouvu*. Na podzim roku 1938 se Polsko spolupodílelo na parcelování československého území. Anekovalo **Těšínsko**. Nacionalistické bojůvky tehdy vyháněly a terorizovaly české obyvatele. Jako obzvláště kruté se do vzpomínek pamětníků zapsalo vyhánění na *Štědrý den* 24. prosince 1938, kdy některé české rodiny dostaly na vystěhování jen šestihodinové ultimátum. Více než dvacet tisíc Čechů muselo opustit region. Polské úřady na zabraném území zrušily všechny české školy, odstranily české nápisy, zakázaly užívání češtiny v úředním styku a nutily obyvatele k popolštění jmen.

ODCHODY PO TZV. POLSKÉ TRASE

Navzdory česko-polské nevraživosti kvůli Těšínsku Polsko zůstávalo zemí, přes kterou mohli

čeští a slovenští vlastenci v první polovině roku 1939 odcházet do zahraničí. Významně jim pomáhalo československé vyslanectví ve Varšavě a především **konzulát v Krakově**. Vyslanec Juraj Slávik (Varšava) a konzul Vladimír Znojemský (Krakov) se po 15. březnu 1939 přihlásili k E. Benešovi a jeho tzv. *zahraniční akci*. Konzulát v Krakově zůstal otevřen pod československou vlajkou a také mise ve Varšavě byla po krátké přestávce znovu obnovena. Pomoc uprchlíkům kupodivu poskytoval i britský konzulát v Katovicích. Československé zastupitelské úřady musely svoji činnost vyvíjet téměř v utajení, neboť polská vláda jejich legitimitu po 15. březnu neuznávala (na rozdíl od západních vlád).

Na konzulátu v Krakově se v období mezi březnem a srpnem 1939 zaregistrovalo **3 872 Čechoslováků**, což přibližně odpovídá počtu českých a slovenských emigrantů, vojáků a dobrovolníků, kteří tehdy vstoupili na polské území (skutečné číslo zřejmě bylo jen o málo vyšší). **40 %** z nich tvořili **Slováci**, kteří přicházeli přes méně strážnou slovensko-polskou hranici.

PŘELETY SLOVÁKŮ DO POLSKA

Loajalita slovenských vojáků vůči tzv. *Slovenské republice* nebyla ani v prvních měsících její existence zdaleka jednoznačná. Největší úlet československých pilotů se uskutečnil právě ze Slovenska. **7. června 1939** ulétly z letiště v **Piešťanech** čtyři dvoumístné vojenské letouny **64. letky Slovenské republiky**. Jeden přistál v Krakově a další tři na vojenském letišti v Deblínu. Všech osm letců dobrovolně vstoupilo tzv. *na smlouvu* do polského letectva. V září 1939 bojovali proti německé agresí. Později sloužili také u RAF. Několik dní po jejich přeletu se ulétět pokusila také dvojice leteckých mechaniků: vojín Jozef Krošlák a Pa- vol Rajták. Jejich let z Nitry směrem do Polska skončil tragicky. V prostoru Oravské Magury havarovali. Vojín Krošlák při nehodě zahynul. Vojín Rajták se zachránil seskokem na padáku. Byl dopaden a odsouzen slovenským soudem k 25 letům vězení.

PILOTI, KTEŘÍ PŘELETELI Z PIEŠŤAN

Desátník Jozef Hrala
Četař Ludovít Ivanin
Desátník Jan Lazar
Četař František Knotek
Desátník Imrich Gablech
Desátník Jozef Řehák
Desátník Jozef Káňa
Svobodník Karel Valach

Zástup československých dobrovolníků před konzulátem v Krakově.

ČESKÉ NÁZVY POLSÝCH MĚST A OBCÍ

česky	polsky
Lešná	Leszna
Malé Bronovice	Bronowice Małe
Krakov	Kraków
Katovice	Katowice
Těšín	Cieszyn
Varšava	Warszawa

Jejich vysoké zastoupení dokazuje nepodloženost tvrzení některých současných publicistů o údajné bezvýhradné loajalitě převážné části slovenské veřejnosti vůči tzv. *Slovenské republice* v roce 1939. Dalším důkazem, že tomu tak nebylo, zůstávají přelety slovenských letců do Polska v červnu 1939.

Mezi uprchlíky měli významné zastoupení **komunisté** a osoby s nimi sympatizující. Také oni ve své převažující většině směřovali přes Polsko na Západ, a nikoliv do SSSR. Pomoc jim poskytovala *Mezinárodní organizace pro pomoc bojovníkům revoluce* řízená z Moskvy tajemníkem exekutivy *Kominterny* Felixem Jakovlevičem.

K severním sousedům přicházeli také **němečtí uprchlíci** z obsazeného československého pohraničí, většinou sociální demokraté ze skupiny Wenzela Jaksche. Ti se obraceli na britský konzulát v Katovicích. Odhadem jich přes Polsko prošlo kolem šesti až sedmi tisíc. Pokračovali do Velké Británie a do Švédska. Naproti tomu pro Čechy a Slováky zůstávala cílovou zemí vý-

hradně Francie. Velká Británie přijala jen velmi malou část uprchlíků.

VZNIK VOJENSKÉ SKUPINY A TRANSPORTY DO FRANCIE

30. dubna 1939 se několik desítek emigrantů sešlo na schůzce na československém konzulátu v Krakově. Z podnětu vicekonzula Vladimíra Henzla vznikla **Zahraniční vojenská skupina československá**, která se po skončení jednání shromáždila v krakovském *Turistickém domě*. Představovala nejužší základ budoucí první československé jednotky v zahraničí. První den do ní vstoupilo jen sedm mužů. Avšak o tři týdny později již čítala více než sto dobrovolníků. Její vedení převzal nadporučík letectva Jiří Král.

Skupina se přihlásila k Benešovi a jeho *zahraniční akci*. Plně se postavila i za jeho politický *manifest*, tzv. *Zprávu č. 1*. V prohlášení vydaném v květnu 1939 požadovala obnovu předmnichovského Československa, a dokonce navracení Těšínska. Vznikající jednotka od prvních dní

své existence uplatňovala úzce nacionalistický princip, který si později (nezávisle na krakovské skupině) osvojily i ostatní skupiny zahraničního i domácího odboje: striktně nepřijímala do svých řad české Němce ani slovenské Maďary. Odmítala dokonce i Židy, pokud uváděli německou či maďarskou národnost.

20. května 1939 vojenskou skupinu v Krakově navštívil zvláštní posel z Paříže, který shromážděným vojákům a dobrovolníkům oznámil, že exilové ústředí (vyslanec Š. Osuský) pro ně před francouzskou vládou vyjednalo přesun **do Francie** a tam vstup **do Cizinecké legie**, ze které budou v případě vypuknutí války s Němcem okamžitě uvolněni pro obnovené československé vojsko ve Francii. Nadporučík Král zprávu uvítal, neboť rozrůstající se krakovská skupina se tehdy potýkala s vážnými problémy svého dalšího materiálního zabezpečení. Finanční prostředky československé emigrace v Polsku zůstávaly značně omezené a z polské strany nebylo možné očekávat žádnou významnější pomoc. Proud dobrovolníků přicházejících z *Protektorátu* se přitom netenčil, ale naopak zvětšoval. Přesun vojáků do Francie se proto jevil jako dobré řešení i toho technického problému.

O dva dny později opustil Polsko **první lodní transport**. Do konce srpna 1939 ho následovalo **dalších pět transportů**. Do francouzských přístavů se během léta přepravilo celkem **1 112 Čechů a Slováků**, ochotných vstoupit do *Cizinecké legie*. Přednost mezi nimi dostali letci a vojensští specialisté, o které měl generál Ingr a vedení zahraničního odboje největší zájem.

Exilové ústředí v Paříži a Londýně usilovalo o co nejrychlejší odsun většiny československých uprchlíků z Polska navzdory zpravodajské informaci o připravovaném nacistickém vpádu do této země. Avšak ani za této situace exil nehodlal zřizovat v Polsku, zatíženém protičeskoslovenskou politikou, druhé centrum zahraničního odboje, zvláště pak vojenského. Připouštěl pouze možnost vytvoření menší československé jednotky, která by v Polsku zůstala a bojovala proti německé agresi. Skutečná československá armáda měla vzniknout až ve Francii!

Tento názor exprezidenta Beneše a generála Ingra nesdíleli zdaleka všichni. **Podplukovník Ludvík Svoboda**, který v červnu 1939 převzal vedení krakovské skupiny, se naopak domníval, že hlavním bojištěm nadcházející války bude

LUDVÍK SVOBODA (1895–1979)

Legionář z první světové války, disciplinovaný profesionální voják a v meziválečném období velitel praporu v Kroměříži. Několik let vyučoval na vojenské akademii v Hranicích na Moravě. Počátkem června 1939 se objevil v Polsku. *Protektorát* opustil v brzdomém přístřešku nákladního vagónu. O jeho situování do velitelské pozice krakovské skupiny rozhodla náhoda: nejvyšší vojenská hodnost v rozhodující chvíli. Patřil mezi stoupence E. Beneše a jednotného exilu. Jako velitel československé jednotky v Polsku postupoval podle příkazů exilového ústředí a generála Ingra. Rozhodl o přechodu jednotky k Sovětům. Během internace v SSSR se podílel na zprostředkování zpravodajské spolupráce mezi Českoslováky a Sověty. V roce 1940 pobýval také v Istanbulu.

Na jaře roku 1941 se připojil k malé skupince československých důstojníků, která zůstala v SSSR, aby v případě vstupu této země do války mohla začít s výstavbou československé jednotky na sovětském území. V letech 1941 a 1942 významným dílem přispěl k jejímu vytvoření a z pověření exilové vlády se stal jejím velitelem. V roce 1943 byl povýšen do generálské hodnosti. Z pěšího praporu postupně vybudoval samostatný armádní sbor.

Na jaře roku 1945 byl jako „nestraníček“ (tajný stoupenec KSČ) jmenován ministrem národní obrany v tzv. *košícké vládě*. Později otevřeně přešel na stranu komunistů. V únoru 1948 se významnou měrou podílel na převzetí moci KSČ, do které v říjnu téhož roku vstoupil. Proti odsouzení svého spolupracovníka ze SSSR generála H. Píky k trestu smrti v roce 1949 neprotestoval ani nevyužil možnosti ministra obrany požádat prezidenta o udělení milosti, byť s takovými represemi nesouhlasil.

Nová skupina dobrovolníků po příjezdu do Krakova v polovině srpna 1939. S polskou vlajkou, československou trikolórou a portrétem polského prezidenta Ignace Mościckiho.

> O rok později začal jeho vlastní pád. Nejprve musel odejít z ministerstva. V listopadu 1952 byl zatčen *Státní bezpečností* na vlakovém nádraží v Praze kvůli nesmyslnému podezření, že údajně připravoval vojenský převrat. Z vazby se vrátil po několika měsících s podlomeným zdravím. Pracoval v zemědělském družstvu.

O jeho brzkém návratu do vysokých pozic rozhodla nezvyklá intervence ze SSSR. V červnu 1954 přiletěl do Prahy nejvyšší sovětský představitel S. N. Chruščov (*první tajemník ÚV KSČ*), aby se jako zahraniční host zúčastnil *10. sjezdu KSČ*. Už na letišti se ptal: „Kde je můj válečný přítel generál Svoboda?“ Servilní českoslovenští komunisté po něm okamžitě začali pátrat. Shodnou okolností byl Svoboda na cestě na sjezd jako host místní stranické organizace z Vysočiny. Když ho Chruščov v jednacím sále potkal, přátelsky ho objal. Svobodovi se tak dostalo veřejné „rehabilitace“. Politické vedení pro něj obratem hledalo dostatečně reprezentativní funkci. Nakonec byl jmenován náčelníkem *Vojenské akademie velitelského zaměření* v Praze.

V období tzv. *pražského jara* v roce 1968 ho reformní vedení země prosadilo na post prezidenta. Veřejnost k němu vzhlížela s nadějemi („Se Svobodou za svobodu!“ říkalo se tehdy). Nakonec se do historie Československa zapsal jako *normalizační prezident* (úřad zastával v letech 1968 až 1975). Proti sovětské okupaci 21. srpna 1968 nevystoupil, což pro společnost představovalo velké zklamání. Jako jediný prezident v československé historii byl z funkce „odvolán“ přijetím zvláštního ústavního zákona, který ho ze zdravotních důvodů zbavil funkce (odmítal totiž na nátlak G. Husáka odstoupit).

Příjezd nových branců do tábora v Malých Bronovicích u Krakova. 14. srpen 1939. V té době jednotka stále ještě neměla oficiální status.

německo-polská fronta, která se po předpokládaném zapojení SSSR do války změnila ve frontu sovětsko-německou. A právě z polského území by se československá zahraniční armáda mohla probít zpět do vlasti. Těmto představám ale zasadil tvrdou ránu německo-sovětský pakt, zcela překvapivě uzavřený 23. srpna 1939. Nad další roli SSSR v nadcházejícím konfliktu od toho data visel velký otazník.

Krakovská skupina fungovala během léta především jako přestupní stanice. Dočasně se v ní shromažďovali uprchlíci z *Protektorátu*, aby

záhy pokračovali lodními transporty do Francie. Současně se ale pokoušela i o zformování stálého útvaru, s čímž exilové ústředí v zásadě souhlasilo. Podplukovník Svoboda doufal, že se mu podaří sestavit alespoň jeden pěší prapor, dělostřelecký oddíl a leteckou peruť.

Koncem června 1939 se změnil postoj polských oficiálních míst k československé emigraci. Mezinárodní situace se přiosťřila a nacistické Německo vystoupilo s otevřenými územními požadavky vůči Polsku. Poláci pochopili, že se brzy stanou cílem další nacistické agrese. Začali

554 československých dobrovolníků na palubě lodi Boleslav Chrobry, která je v červnu 1939 přepravila z Polska do Francie. Dopravu hradila francouzská vláda pod podmínkou, že Čechoslováci ve Francii vstoupí do Cizinecké legie.

CENZUROU ZAKÁZANÁ FOTOGRAFIE

Zástupce Benešovy skupiny generál Sergej Ingr (uprostřed) na návštěvě v Krakově v červenci 1939. Vpravo od něj nový velitel krakovské skupiny podplukovník Ludvík Svoboda, který tehdy plně uznával autoritu bývalého prezidenta Beneše. Komunističtí cenzori tuto unikátní fotografii později označili jako „závadnou“. Nesměla se používat v historických publikacích ani uveřejňovat v tisku.

se připravovat na vojenskou obranu své země. Po měsících nezájmu se rozhodli Čechoslováci podporovat. Protičeský kurz náhle odezněl. Někteří obyvatelé vyhnání z Těšínska se dokonce směli vrátit.

Zástupci polské armády kontaktovali krakovskou skupinu. **30. června** jí dali k dispozici opuštěný pracovní **tábor v Malých Bronovicích** u Krakova, do kterého se českoslovenští dobrovolníci mohli přesunout a začít v něm s vojenskou organizací a přípravou. Také ke skupině přidělili polského styčného důstojníka.

Ve Varšavě mezitím probíhala separátní **vyjednávání o statusu jednotky**. Stoupenci E. Beneše trvali na tom, že vznikající útvar se stane součástí jednotné československé armády podléhající západnímu ústředí exilu. Poláci nesouhlasili. Nabízeli pouze status *legie* v rámci polské armády. Ačkoliv nedošlo k dohodě, organizace

a výcvik jednotky v Malých Bronovicích nerušeně pokračovaly. Stejně jako další transporty Čechoslováků z Polska do Francie.

Po odjezdu posledního transportu a příchodu nových uprchlíků z *Protektorátu* se koncem srpna v bronovickém táboře soustředilo asi devět set dobrovolníků. Poláci tehdy rozhodli o přesunutí „dobrovolnické jednotky“ **do nového tábora** hlouběji ve vnitrozemí, do Lešné na severovýchodě země (na území dnešního Běloruska). V Malých Bronovicích měla zůstat jen přijímací skupina, letci a vojenští specialisté. 30. srpna opustil Malé Bronovice hlavní transport více než šesti set československých **dobrovolníků**. Nad ránem **1. září 1939** dorazil po železnici do tábora **v Lešné**.

Polská vojenská správa se vedle toho snažila získat i jednotlivce z řad československé emigrace přímo **do polské armády** tzv. **na smlouvu**.

LEV PRCHALA (1892–1963)

Kontroverzní československý generál. Za první světové války prošel československými legiemi. Oženil se s dcerou bývalého předsedy ruské vlády Alexandra F. Kerenského, jediného předáka demokratizujícího se Ruska v období mezi revolucemi v roce 1917.

V době zářijové mobilizace v roce 1938 Prchala zastával funkci velitele jedné ze čtyř armád, které měly bránit československé území (byl velitelem 4. armády dislokované na jižní Moravě). Za druhé republiky ho Beranova vláda jmenovala vojenským velitelem a ministrem dvou autonomních vlád *Karpatské Ukrajiny* (dřívejší Podkarpatské Rusi). Ve dnech 15. až 18. března 1939 organizoval vojenskou obranu tohoto nejvýhodnějšího československého území před nastupující maďarskou okupační armádou. Poté se vrátil do Prahy a přes Slovensko emigroval do Polska, kde se pokusil o založení vlastního česko-slovenského národního odboje orientovaného na Varšavu. Po porážce Polska v září 1939 se přesunul na Západ, kde pokračoval v politických aktivitách proti Benešovi. Byť byl Čech, plně sdílel názor Slováků Š. Osuského a M. Hodži na zrovnoprávnění Slovenska. Také patřil mezi stoupence vytvoření středoevropské federace. Nikdy nezastával nacionalistické pozice, a to ani ve vztahu k českým Němcům. Exilový prezident proti němu v říjnu 1940 zakročil. Přiznal mu generálský důchod, čímž ho postavil mimo aktivní vojenskou službu. Na činnosti československé zahraniční armády se navzdory svým zkušenostem nemohl podílet. Později inicioval založení vlastního „exilového orgánu“, tzv. *Národní rady*. Po roce 1945 se do Československa již nevrátil.

Tito Čechoslováci by v polské armádě netvořili vlastní jednotku, ale bojovali by jako cizí *dobrovolníci* přímo v polských formacích. Poláci projevili zájem především o letce, za kterými vyslali zvláštní náboráře.

Mezi československými piloty vzbudila polská nabídka značný zájem. Zatímco ve Francii by je čekala jen *Cizinecká legie*, v Polsku mohli vstoupit za výhodných podmínek do letectva a v kokpitech vojenských letounů bojovat proti Němcům. V průběhu července a srpna 1939 vstoupilo do polské armády **93 československých letců**. Většina z nich později vzpomínala na velmi přátelské přijetí, kterého se jim v polském letectvu dostalo. Zastávali funkce leteckých instruktorů. Po vypuknutí války se účastnili pozorovacích letů. Několik jich počátkem září 1939 zahynulo při německých náletech na polská letiště.

Na území Polska pobývala v okamžiku vypuknutí války stovka dalších československých pilotů, kteří se rozhodovali mezi vstupem do polského letectva a setrváním u československé jednotky. Doufali, že Svobodův oddíl bude v budoucnu rozšířen o leteckou peruť. Asi sedmdesát letců zůstávalo v táborech v Malých Bronovicích, ze kterého po vypuknutí války odjeli do Rumunska.

ROLE GENERÁLA PRCHALY

Předválečný autoritářský režim v Polsku charakterizovaly jeho **velmocenské ambice**. Ještě na konci 30. let Varšava usilovala o získání dominantního postavení v zeměpisném prostoru mezi Německem a SSSR, a to zejména ve vztahu k Pobaltí, později i ke zmenšenému Československu. V období tzv. *druhé republiky* došlo k navázání tajných kontaktů mezi česko-slovenskou vládou Rudolfa Berana a polskými činiteli, při kterých se sondažovaly možnosti sblížení obou zemí (samozřejmě za patronace tehdy silnějšího Polska). Uvažovalo se například o společné vojenské obraně před útokem nacistického Německa. Objevily se i úvahy o budoucím spojení obou států v konfederaci (Podkarpatsko by se

v takovém případě stalo součástí Polska). Tyto tendence posiloval fakt, že v obou zemích vládla konzervativní pravice, která sice oficiálně vedla proněmeckou politiku, avšak ve skutečnosti se nacistického Německa obávala. Režimy *druhé republiky* a Polska si byly velmi podobné.

Přestože ke sblížení nakonec nedošlo, mezi českými a polskými konzervativními kruhy se na počátku roku 1939 vytvořily jisté vazby, které přetrvaly i v období po 15. březnu. Na území Polska se situovala **malá skupinka** československých **emigrantů** politicky **blízká Beranovi**, soustředěná kolem téměř neznámých osob, jako byli novinář F. Kahánek či J. Waldmüller. Hlásila se ke *druhé republice*, jejím státním hranicím i pravicovému režimu, nikoliv k předmnichovskému Československu, čímž se výrazně lišila od naprosté většiny ostatních emigrantů v Polsku. Po zhoršení vztahů s nacistickým Německem se polská vláda rozhodla tuto politicky výstřední skupinku podporovat jako základ tzv. *československé zahraniční akce* v Polsku. A to bez ohledu na její naprosto mizivý vliv mezi emigranty. Záhy se jí ale dostalo velké posily.

26. května 1939 překročil polské hranice generál **Lev Prchala**, jeden z klíčových velitelů československé armády v době zářijové mobilizace v roce 1938. Přijel legálně v polském diplomatickém voze ze Slovenska. Rázem se stal nejvýznamnějším československým emigrantem v Polsku. Bohužel, přijížděl se značně kontroverzními záměry a velkými osobními ambicemi.

Prchala zamýšlel založit v Polsku **vlastní česko-slovenský odboj** jednostranně orientovaný na Varšavu. Plánoval sestavit *nové československé legie* a v nadcházející válce se s nimi probít zpět do vlasti. Obnovené Česko-Slovensko si představoval při zachování autonomie Slovenska v co nejtěsnějším spojení s Polskem (nevylučoval ani konfederaci). Takový koncept, který plně korespondoval s polskými velmocenskými ambicemi, konzervativní vládu ve Varšavě pochopitelně zaujal.

Prchala mohl od počátku počítat s podporou polských oficiálních míst. **1. června** založil

Ústřední výbor Čechů a Slováků v Polsku. Bez souhlasu exilové centrály v Paříži a Londýně. Záhy dostal od polské vlády k dispozici technické prostředky pro české a slovenské rozhlasové vysílání z Katovic.

Generál rozvinul obvyklou činnost zahraničního odboje, byť menšího rozsahu. V metodách se příliš nelišil od *Obrany národa* či Benešovy skupiny tzv. *zahraniční akce*. Pokoušel se získat přívržence mezi emigranty, především vojáky, a navázal spojení s domovem prostřednictvím kurýrů. Posílal do *Protektorátu* vzkazy vysokým důstojníkům, aby za ním přišli do Polska a připojili se k jeho skupině. Avšak domácí *Obrana národa* rychle rozšířila informaci, že Prchala nemá pověření od Beneše a že jedná na vlastní pěst. Důstojníci byli vyzváni, aby po svém příchodu do Polska kontaktovali pouze konzulát v Krakově a na Prchalu se neobraceli.

Vlastní vojenskou skupinu se osamocenému generálovi vytvořit nepodařilo. Na oddíl československých dobrovolníků v Malých Bronovicích u Krakova také nezískal žádný vliv. Velitel skupiny podplukovník Svoboda s ním sice komunikoval (dokonce se spolu shodovali v názoru, že českoslovenští vojáci by měli zůstat v Polsku a neměli by odjíždět do Francie), avšak do tábora v Malých Bronovicích ho na pokyn z Londýna nesměl pustit.

Přesto Prchala vyjednával s polskou vládou o **zřízení československých legií**. **3. srpna** dokonce získal **oficiální souhlas** a příslib rozsáhlé technické podpory. Polská strana slibovala poskytnout „legiím“ velký výcvikový tábor a zajistit jim kvalitní výzbroj a výstroj.

Nastala **paradoxní situace**, která přetrvávala až do vypuknutí války: **(1)** V Malých Bronovicích se formovala vojensky organizovaná československá jednotka politicky podřízená vedení exilu na Západě, která pro svoji činnost prozatím neobdržela oficiální povolení od polské vlády. **(2)** Naproti tomu československý generál Prchala toto povolení za velkorysých podmínek dostal, avšak nemohl ho nijak využít, neboť neměl s kým.

Varšava se snažila spojit Prchalu s jednotkou v Malých Bronovicích. Jak se blížil očekávaný začátek války, také **Beneš** se začal přiklánět k variantě **kompromisní dohody**. Obával se, aby po vypuknutí války část dobrovolníků přeci jen nepřešla za Prchalou, čímž by se československý odboj rozštěpil. 30. srpna polský generální štáb vydal rozkazy ke zformování česko-slovenských legií, čímž opět nahrál Prchalovi.

Londýn mu opakovaně předložil následující **podmínky**:

- > Musí se podřídit ústředí československého exilu na Západě a uznat E. Beneše za jediného vůdce odboje.
- > Musí ukončit své separátní politické aktivity v Polsku.
- > Nejvyšším politickým představitelem československé *zahraniční akce* v Polsku bude pouze vyslanec ve Varšavě J. Slávik.
- > Generál Prchala se stane nejvyšším vojenským představitelem jednotného československého zahraničního odboje v Polsku.
- > Podplukovník Svoboda a ostatní důstojníci se mu dají k dispozici, aby si z nich sestavil svůj štáb.

Pouhý den před vypuknutím války, **31. srpna 1939**, generál Prchala během varšavské schůzky s podplukovníkem Svobodou vyslovil s podmínkami souhlas a prohlásil, že se Benešovi podřizuje. Avšak v následující dny své slovo opět nedodržel...

Zmatky kolem mandátu generála Prachaly nad československou vojenskou skupinou v Polsku přetrvávaly **i po vypuknutí války**. Formálně se sice stal velitelem *České a slovenské legie*, která oficiálně vznikla až v prvních dnech války, ale faktickou moc nad jednotkou nevykonával. Dramatické a překotné události se odvíjely příliš rychle. Prchala se zdržoval převážně na svém vojenském štábu, kde budoval velké legionářské vojsko, ale pouze na papíře. Snil o smíšené brigádě. Naléhavé praktické problémy vojenské skupiny v Lešné řešil i nadále podplukovník Svoboda jako její faktický velitel.

> dokonce krátce po osvobození odebrala generálskou hodnost. Po roce 1948 se pokoušel z Velké Británie a Německa organizovat protikomunistický odboj. V jeho rámci zamýšlel spojit Čechy s odsunutými Němci, pro které žádal *právo návratu*. V roce 1958 obdržel od *Sude-toněmeckého krajského sdružení Evropskou cenu Karla IV.* Na protikomunistickém odboji se podílel také jeho syn, veterán československé zahraniční armády, který bojoval u Tobruku.

NEPRAVDIVÉ OBVINĚNÍ GENERÁLA PRCHALY

Zpravodajec František Moravec obvinil v roce 1935 generála Lva Prchalu ze špionáže pro Německo. Avšak nařčení se nakonec ukázalo jako nepodložené.

PROTILETADLOVÁ OBRANA NÁDRAŽÍ V HLUBOCZKU

Ve dnech 13. až 17. září 1939 se příslušníci *České a slovenské legie* zdržovali v prostoru polského městečka Hluboczek Wielki u Tarnopolu, kde čekali na další přesun k sovětské hranici. Polské velení tehdy požádalo podplukovníka Svobodu, aby poskytl protiletadlovou kulometnou četu k obraně místního vlakového nádraží. Sedmadvacet mužů pod velením podporučíka Pavla Styky nádraží několik dní statečně bránilo před nálety německých bombardérů. Při plnění tohoto úkolu 15. září zahynuli dva příslušníci jednotky: četař aspirant Vítězslav Grünbaum a svobodník Josef Peipler.

ČECHOSLOVÁCI PADLÍ V POLSKU

- 2. 9. 3 piloti při náletu na leziště v Deblinu
- 4. 9. 1 voják při náletu na Lublin
- 8. 9. 1 pilot v Bylžyci, omylem považován za Němce
- 15. 9. 2 vojáci při náletu na nádraží v Hluboczku

POČTY ČESKOSLOVENSKÝCH DOBROVOLNÍKŮ K 1. ZÁŘÍ 1939

- 632 v tábore v Lešné
- 189 v tábore v Malých Bronovicích
- 93 v polském letectvu

DEKRET O ZŘÍZENÍ ČESKÉ A SLOVENSKÉ LEGIE

Stručný obsah jednotlivých článků

Čl. 1: Ustanovení o zřízení České a slovenské legie.

Čl. 2: Legie bude součástí polské armády.

Čl. 3: Do legie mohou vstoupit i Češi a Slováci s polským občanstvím.

Prezident Ignacy Mościcki,
3. září 1939

„Tábor československých dobrovolníků“ v Lešné po vypuknutí války. Šest stovek Čechoslováků se v něm zdržovalo v období mezi 1. a 11. září 1939.

ZAČÁTEK VÁLKY A PŘECHOD SKUPINY K SOVĚTŮM

Hlavní skupina československých dobrovolníků dorazila v časných ranních hodinách **1. září 1939** do nového tábora v Lešné na východě tehdejšího Polska. Pouze menší část zůstala v původním táboře v Malých Bronovicích u Krakova. Na ranním nástupu se obě skupiny dozvěděly, že německý *Wehrmacht* před několika hodinami vpadl do Polska. O dva dny později Velká Británie a Francie vyhlásily Německu válečný stav. Začala druhá světová válka.

Československé dobrovolníky zpráva nadschla. Doufali, že západní mocnosti otevřenou *západní frontu* na Rýně a společně s Polskem Německo porazí. Avšak po německém průlomu polskými obrannými liniemi na severu i na jihu země bylo již za několik dní zřejmé, že Polsko stojí před totální vojenskou porážkou. V pomoc vojensky nečinného Západu ani SSSR nemohlo doufat. Přesto polská armáda nadále sta-

tečně vzdorovala přesile. Bojové nadšení tváří v tvář beznadějně situaci neztráceli ani Čechoslováci.

3. září polský prezident Ignacy Mościcki vydal **dekret o zřízení** České a slovenské legie (*Legion Czechów i Słowaków*). Doslovný překlad by měl znít *Legie Čechů a Slováků*, avšak česká historiografie tento termín nepřevzala. Ohledně názvu jednotky panovaly nejasnosti už v době jejího vzniku. Českoslovenští dobrovolníci v Lešné, včetně podplukovníka Svobody, jednotku nazývali *Československou legií*.

Vznikla **první československá jednotka** v zahraničí, byť podle dekretu začleněná do polské armády. Podle zvláštního polského rozkazu navíc podléhala velení kontroverzního generála Prchaly, který se pouze ústně zavázal respektovat E. Beneše. Jednotka se nesituovala na polském území na základě československo-polské mezistátní dohody, jak si exil představoval, ale pouze z jednostranného rozhodnutí

polské vlády. Přesto Beneš a generál Ingr její zřízení akceptovali. Nic jiného jim v daném okamžiku nezbývalo.

Generál Prchala navštívil tábor v **Lešné** hned v prvních válečných dnech. Promluvil k nastoupenému oddílu, kterému se představil jako „velitel česko-slovenské legie v Polsku“. K velkému zklamání přítomných zopakoval svůj dřívější politický program. V rozporu se slibem z 31. srpna znovu agitoval proti předmnichovské republice, vyslovil se pro zachování slovenské autonomie a pro co nejužší spojení s konzervativním Polskem.

Českoslovenští vojáci v Lešné tehdy obdrželi část výzbroje určené pro výcvik (13 kulometů, polní lopatky a plynové masky) a začali s vojenskou přípravou. Avšak slibované uniformy ani zbraně pro boj nakonec nedostali. Polská armáda jim je nestihla dodat. Už 4. září se za nimi vypravila zbývající menší skupina z Malých Bronovic. Na Krakov totiž směřovaly německé

tanky. Po cestě však skupinu zdržely nálety, takže do Lešné nakonec nedorazila.

11. září obdržela hlavní část *České a slovenské legie* soustředěná v Lešné rozkaz, aby opustila tábor a připravila se na **evakuaci** na jih. Po železnici se dostala až do městečka **Hluboczek Wielki** severozápadně od Tarnopolu (na území dnešní Ukrajiny), kde strávila několik následujících dní vystavená náletům německých letadel. Při zajišťování protiletadlové obrany místního vlakového nádraží prošla svým prvním bojovým křtem. Jediná ozbrojená a bojeschopná součást jednotky, protiletadlová kulometná četa podporučíka P. Styky, 15. září sestřelila jeden německý bombardér typu *Ju-88* a další vážně poškodila. Současně zde legie zaznamenala i dva padlé.

V Hluboczku se k útvaru připojila malá část skupiny z Malých Bronovic. Většina však městečkem pouze projela (netušila, že v ní je československá legie) a pokračovala směrem k rumunské hranici.

ÚČAST SLOVENSKA NA VOJENSKÉ AGRESI PROTI POLSKU

Satelitní stát nacistického Německa, tzv. *Slovenská republika*, se 1. září 1939 připojil k vojenskému útoku na Polsko. Už v průběhu léta pro tento účel postavil polní armádu *Bernolák* čítající tři divize a více než 50 000 mužů.

Malá slovenská armáda plnila při agresii pouze pomocný úkol. Sváděla slabší pohraniční boje, čímž kryla východní křídlo německé *14. armády*. Postoupila maximálně 30 kilometrů do polského vnitrozemí. Dokonce musela vybojovat zpět slovenskou obec Nižný Komárnik, kterou dočasně obsadila polská armáda.

Rovněž slovenská *rychlá jednotka Kalinčiak*, která překročila polské hranice 8. září, do bojů příliš nezasáhla. O to významnější zůstávala účast slovenských letců. Stíhačky z *39. a 45. stíhací letky* kryly nálety německých střemhlavých bombardérů na cíle v jižním Polsku.

Po porážce Polska Slovensko anektovalo malá pohraniční území na Oravě a Spišsku, kvůli kterým údajně vstoupilo do války. Ve skutečnosti svým podílem na vojenské akci chtělo jen demonstrovat loajalitu vůči svému „ochránci“ Velkoněmecké říši. Ze stejného důvodu se připojilo také k německému útoku na Sovětský svaz 22. června 1941.

NÁLET SLOVENSKÝCH BOMBARDÉRŮ NA HLUBOCZEK

Ráno 17. září se nad městečkem Hluboczek Wielki objevilo devět bombardérů se slovenskými výsostnými znaky na křídlech. Příslušníci *československého legionu* je mylně považovali za Slováky bojující v řadách polského či sovětského letectva. Vystoupili z úkrytů a přátelsky mávali na slovenské piloty. Ti však na městečko vzápětí spustili bomby. Slovenský nálet na Hluboczek Wielki si vyžádal několik obětí, avšak Čechoslováci mezi nimi nebyli.

Ranní rozcvička v Lešné. Tábor obklopovaly borovicové lesy vyrůstající z písčité zeminy. Ideální terén pro vojenský výcvik.

TŘINÁCT „NEZVĚSTNÝCH“ DŮSTOJNÍKŮ ZE SUZDALU

Mezi osmi stovkami Čechoslováků internovaných v SSSR byla více než šestina důstojníků. Naprostá většina z nich podporovala co nejrychlejší přesun útvaru do Francie. V létě roku 1940 se důstojníci dostali do vážných sporů s tzv. *hvězdáři* z řad mužstva, kteří po intervenci Sovětů převzali „samosprávu“ tábora v Suzdalu. Protisovětské nálady tehdy mezi československými vojáky převážily. A právě do této zjitřené atmosféry vstoupila tajuplná událost, která napětí v táboře ještě více vyostřila.

V říjnu 1940 se v tureckém Istanbulu Čechoslováci dohodli se Sověty na vytvoření společné československo-sovětské zpravodajské skupiny. Podle dohody se k ní mělo připojit i 13 důstojníků ze Suzdalu. Ti záhy opustili tábor a pod dohledem sovětské NKVD odjeli do Moskvy. V Suzdalu se začaly šířit nejrůznější fámy o jejich dalším osudu, neboť pravý důvod jejich odjezdu pochopitelně nikdo neznal. Důstojníci navíc patřili mezi kritiky sovětských poměrů. Čechoslováci v táboře neuklidnili ani dopisy, které jim „nezvěstní“ důstojníci z Moskvy později poslali.

Vzhledem k sovětským praktikám, o kterých se Čechoslováci dozvěděli už na Ukrajině, se nelze divit, že podivný odjezd třinácti důstojníků do Moskvy vzbudil tolik emocí. Obavy byly pochopitelné. Ve stejné době Sověti popravili u městečka *Katyň* a na několika dalších místech 20 000 důstojníků polské armády, kteří podobně jako Čechoslováci přešli v září 1939 k Sovětům. O jejich tragickém osudu však příslušníci *legie* tehdy neměli ani nejmenšího tušení.

Československému útvaru *hromadná poprava* v SSSR nehrozila, mimo jiné i s ohledem na přetrvávající dobré vztahy mezi československou emigrací v Londýně a sovětskými představiteli.

Dlouhé měsíce čekání v Suzdalu si internovaní Čechoslováci krátili sportovními a kulturními aktivitami.

Podplukovník Svoboda v nastalé situaci naprostého rozkladu polské obrany zvažoval, jak předejít hrozbě německého zajetí. Nepřátelské tankové kolony se tehdy blížily ke Lvovu i Tarnopolu. Nabízely se mu jen dvě možnosti: Buď s jednotkou ustoupit na jih do Rumunska, nebo pokračovat v přesunu na východ a přejít do Sovětského svazu. Svoboda věřil, že v obou zemích bude možné československou jednotku zachovat, a dokonce ji vyzbrojit, což se v Polsku už nestihlo.

Československý vyslanec J. Slávik předjednal se sovětským vojenským přidělcem v Polsku plukovníkem Rybalkovem možnost přechodu československé jednotky do SSSR. Sovětská strana se záměrem souhlasila. Avšak nadcházející mezinárodní události celý plán zkomplikovaly. **17. září 1939** sovětská armáda překročila východní hranice Polska a začala bez souhlasu polské vlády obsazovat rozsáhlá území vojensky poražené země. Postoupila až na linii dnešních polských hranic s Běloruskem a Ukrajinou. Veškeré území na vý-

chod od této linie bylo záhy připojeno k Sovětskému svazu. Na rozdělení Polska se Moskva s Berlínem dohodly v tajném dodatku k sovětsko-německému paktu z 23. srpna 1939.

Když se útvar *České a slovenské legie* v Hluboczeku 17. září ráno dozvěděl o sovětském záboru, vydal se i přesto vstříc sovětské armádě, byť nebylo zřejmé, zda-li Sověti nebudou Čechoslováky považovat za nepřátele. Během celodenního pochodu se jednotka nakonec stčila do prostoru jihozápadně od Tarnopolu. Odpojila se od ní malá skupinka, která se z obavy ze sovětského zajetí rozhodla raději ustoupit do Rumunska. Avšak velká většina mužů byla i nadále odhodlána přejít společně s podplukovníkem Svobodou k Sovětům. Navzdory sovětsko-německému paktu i zákeřnému rozdělení Polska příslušníci *legie* nepřestávali věřit, že se jim ve „slovanském“ SSSR dostane přátelského přijetí. Svoboda jel před jednotkou jako předvoj, aby s prvními Sověty, na které narazí, vy-

jednal podrobnosti přechodu. **Ráno 18. září** u obce Rakowiec poblíž Horodyšče u Kozliva se Čechoslováci dostali do blízkosti sovětské armády. Po rychlé dohodě **700 příslušníků České a slovenské legie přešlo k Sovětům**. Byli odzbrojeni a putovali do internace.

INTERNACE V SSSR

18. září 1939 se příslušníkům *České a slovenské legie* sice nedostalo očekávaného „bratrského přijetí“, jak tuto událost později líčila komunistická historiografie, avšak rozhodně se s nimi nezacházelo ani jako se zajatci. Sověti přijali Čechoslováky jako „cizí vojenský útvar“, který nestál v nepřátelském poměru k SSSR. Přesto pro Sověty představoval nevídaný problém. O československé vojáky, toužící bojovat proti Němcům, na svém území příliš nestáli. Především s ohledem na sovětsko-německý pakt.

Po přechodu k Sovětům *legie* zůstala uceleným vojenským útvarem s vlastní vnitřní strukturou a samosprávou, do které Sověti

zpočátku nijak nezasahovali. Prošla **internací** v Kamenci-Podolském, v osadě Olchovcy a počátkem listopadu 1939 byla definitivně umístěna v **Jarmolincích**. Všechna tato místa ležela na bývalém polském území na západní Ukrajině. Příslušníci jednotky se v prvních měsících směli volně pohybovat po širokém okolí. Do internace mezitím směřovaly i další menší skupiny Čechoslováků, které tehdy přešly k Sovětům (dohromady asi sto osob).

Vyvstala otázka, co s nimi bude dál. Exilové ústředí v Londýně **žádalo** Moskvu o jejich okamžité **odeslání do Francie**, kde by se mohli připojit ke vznikající *1. československé divizi*. Intervenoval za ně bývalý vyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger i osobně E. Beneš. Oba přitom disponovali velmi dobrými kontakty na sovětské představitele a udržovali přátelské vztahy s vlivnými sovětskými diplomaty. Avšak kladné odpovědi se nedočkali.

Sovětská strana nechtěla odeslat Čechoslováky na Západ, aby tam bojovali proti nacistům,

Skupinka Čechoslováků opouští Suzdal. Pravděpodobně koncem zimy roku 1941.

TRANSPORTY ZE SSSR

datum	počet propuštěných	cíl
Rok 1940		
8. dubna	45	Francie
26. června	56	Francie
18. července	75	Blízký východ
Rok 1941		
18. února	58	Blízký východ
2. března	60	Blízký východ
11. března	70	Blízký východ
20. března	61	Blízký východ
29. března	60	Blízký východ
7. dubna	62	Blízký východ
13. dubna	85	Blízký východ
21. května	20	Blízký východ

HROZILA PODPLUKOVNÍKU SVOBODOVI V SSSR SMRT?

Velitel internovaného útvaru v Jarmolincích podplukovník Svoboda odjel už koncem prosince 1939 do Moskvy, aby tam jednal s představiteli sovětské armády a NKVD o odsunu Čechoslováků ze SSSR a o možnostech budoucí zpravodajské spolupráce mezi Sověty a Čechoslováky. Sověti mu v roce 1940 dovolili odjet do **Istanbulu**, kde Svoboda později kontaktoval zástupce tamní československé vojenské mise a zprostředkoval jim kontakt se Sověty, zejména generálem Fokinem.

Po návratu do SSSR Svoboda čekal jeden velmi nepříjemný zážitek, jehož pozadí mu nikdy nebylo objasněno. NKVD ho tehdy odvezla na neznámé místo, kde mu jeho dosavadní „přítel“ sovětský generál **Fokin** sdělil, že bude souzen za „zradu a špionáž“. Celou noc byl vyslýchán. Nad ránem ho Sověti všech obvinění zbavili.

Podplukovník Svoboda se nikdy nedozvěděl, zdali se jednalo o skutečný likvidační soud NKVD, nebo pouze o zkoušku jeho psychické odolnosti.

TÁBOR V PRAVOSLAVNÉM KLÁŠTEŘE

Spaso-Jevfimijův klášter na okraji Suzdalu, kde byli Čechoslováci internováni od června 1940 do léta 1941. Více než šest set let starou sakrální stavbu obklopovaly kilometr dlouhé hrady s dvaceti věžemi. Součástí komplexu byl i Preobraženský chrám s velkými cibulemi kupolí (v pozadí na snímku z roku 1940).

OSUDY OBYVATEL PODKARPATSKÉ RUSI

Ve stejné době, kdy byla v SSSR internována *Česká a slovenská legie*, přebíhaly na sovětskou západní Ukrajinu také desetitisíce bývalých československých občanů z Podkarpatské Rusi. V SSSR se jim ale nedostalo vlivného přijetí. Sovětské soudy řadu z nich rychle odsoudily na tři až pět let za „nelegální překročení státní hranice“ a poslaly je do nejstrašnějších pracovních táborů, tzv. *gulagů*, na pobřeží Severního ledového oceánu, kde část z nich ještě před vstupem SSSR do války zemřela.

neboť se v sovětsko-německém paktu zavázala, že v případě války nebude pomáhat „třetí straně“ bojující proti Německu. Odesláním Čechoslováků do Francie by riskovala vypovězení paktu ze strany Berlína. Proto nejjednodušší řešení (transport do Francie) **odmítla**. Uvažovalo se o možnosti přechodu kontingentu do neutrální země, například do Rumunska či USA, avšak dotčené země nesouhlasily. Útvar musel zůstat v SSSR.

O příslušníky *legie* se tehdy zajímalo také nacistické Německo. Berlín by bojovně laděné dobrovolníky nejraději držel ve svých koncentračních táborech. O jejich vydání ale nakonec nepožádal. Bylo zřejmé, že Sovětský svaz by takové žádosti s největší pravděpodobností nevyhověl.

První zimu legionáři strávili v Jarmolincích v mimořádně nuzných materiálních podmínkách. Neměli postele, přikrývky, mnohdy ani boty či zimní oblečení. Pomoc organizovaná Sověty k nim dorazila až s velkým zpožděním.

Příslušníci *legie* si na podmínky stěžovali před místními obyvateli, což sovětská tajná policie NKVD okamžitě vyhodnotila jako „protisovětskou činnost“. Sovětské orgány rovněž znepokojovalo, že Čechoslováci se volně pohybují po kraji a agitují *pro československou zahraniční akci* mezi českými krajany na Volyni. Zazněl požadavek, aby byli shromážděni na jednom místě mimo území Ukrajiny, kde začínali být pro Sověty „nebezpeční“. Před podezíravou NKVD se rýsovala paralela mezi československými legiemi v Rusku na konci první světové války a nyníjší československou legií.

„Čechy je třeba zabezpečit lépe než válečné zajatce a soustředit je na jednom místě.“

Rozhodnutí sovětského lidového komisaře (ministra) vnitřní L. P. Beriji z 20. února 1940.

Na přelomu března a dubna 1940 se osm stovek příslušníků *legie* (plus civilní osoby, včetně

několika žen a dětí) přesunulo ze západní Ukrajiny **do městečka Oranky v Rusku**. Tam pro ně sovětské bezpečnostní orgány vyhradily areál zrušeného pravoslavného kláštera. Oproti pobytu v Jarmolincích zde Českoslováky čekaly lepší ubytovací podmínky, avšak také výrazné omezení svobody. Na tábor dohlížely sovětské strážce a zdi kláštera lemoval ostnatý drát. Přesto legionáři směli z tábora vycházet. Nicméně s místním obyvatelstvem nepřicházeli do styku, neboť klášter byl situován na odlehlém místě za městem.

První týdny v Orankách pokračovala obvyklá vojenská organizace útvaru. Fungoval štáb, a dokonce i „důstojnická škola“. V květnu 1940 však Sověti vojenskou samosprávu *České a slovenské legie* náhle zrušili. Osazenstvu tábora navíc zabavili všechny rozhlasové přijímače, mapy a další „vojensky využitelné“ technické prostředky, čímž způsobili mezi vojáky značnou nervozitu.

Současně pokročila tajná diplomatická jednání o odeslání alespoň části Českoslováků do Francie. V období mezi dubnem a červencem 1940 opustily SSSR v tichosti první tři skupinky (celkem 176 osob). Dvě směřovaly z Oděsy přímo do Francie, jedna odcestovala na Blízký východ. Němci se o jejich odjezdu neměli dozvědět. Přesun tolika lidí ovšem nešlo před německou zpravodajskou službou působící ve Francii utajit. Další transporty proto Sověti raději neorganizovali.

V červnu 1940 se útvar přesunul z Oranek **do Suzdalu**, kde byl opět ubytován v izolovaném areálu bývalého kláštera. Do nového tábora přijelo celkem 683 Českoslováků. Uvnitř jednotky tehdy panovala velmi napjatá atmosféra. Většina se dožadovала odjezdu do Francie (část vojáků dokonce vyhrožovala protesty), významná menšina tzv. hvězdářů (prosovětsky orientovaných) si naopak přála zůstat v SSSR.

Československá vojenská delegace v Moskvě. Stojící řada zleva od druhé osoby: Valerian Zorin (poválečný ambasador SSSR v Praze), generál Antonín Hasal, generál Heliodor Píka (vedoucí vojenské mise v SSSR) a v popředí vpravo v československé uniformě generál Jan Kratochvíl.

ZVLÁŠTNÍ ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY

Sovětský svaz byl v období mezi 23. srpnem 1939 a 22. červnem 1941 vázán desetiletým paktem s nacistickým Německem. Nesměl vůči Německu podnikat nepřátelské akce ani podporovat „třetí státy“ ve válce proti němu. *Kominternu* tehdy vydala směrnicí, ve které válku mezi Německem a západními mocnostmi označila za „imperialistickou“ a „oboustranně nespravedlivou“ a vyzvala komunisty, aby se jí neúčastnili (z tohoto důvodu řada československých *interbrigadistů* nevstoupila do 1. *československé divize* ve Francii).

Nová zahraničněpolitická orientace SSSR se promítla i do československo-sovětských vztahů, ale pouze krátkodobě. Bezprostředně po uzavření paktu sovětská vláda odebrala akreditaci československému vyslanectví v SSSR a naopak přijala pověřovací listiny od vyslance tzv. *Slovenské republiky*.

Bez ohledu na změněnou situaci československý exil v Londýně nadále udržoval přátelské vztahy se sovětskými diplomaty a představiteli. V letech 1940 a 1941 mezi Českoslováky a Sověty dokonce probíhala důvěrná jednání, jejichž utajované výsledky směřovaly proti duchu sovětsko-německého paktu:

(1) Neformální spolupráce mezi československou a sovětskou zpravodajskou službou (trvajícím už od roku 1935) nebyla ani po 23. srpnu 1939 úplně přerušena. Moravcova *Zvláštní zpravodajská skupina* v Londýně poskytovala Sovětům informace, které se bezprostředně týkaly bezpečnosti SSSR. V říjnu 1940 se Českoslováci a Sověti dohodli na vytvoření společné zpravodajské skupiny.

(2) Zástupci exilu a SSSR se počátkem roku 1941 dohodli také na propuštění příslušníků *České a slovenské legie* ze SSSR a jejich

> odesláni ke vznikající československé jednotce na Blízkém východě.

(3) A konečně 1. dubna 1941 sovětská vláda vyslovila souhlas se zřízením tajné „československé vojenské mise“ v Moskvě. Sověti přislíbili, že misi umožní přímé spojení s londýnským centrem i dalšími československými expoziturami v zahraničí. Koncem měsíce přijel do SSSR generál Píka, aby se ujal jejího vedení. 5. května odeslal z Moskvy do Londýna první tajnou depeši. Československá vojenská mise v SSSR tak začala úspěšně fungovat ještě několik týdnů před zapojením Sovětského svazu do války.

NÁRODNOSTNÍ SLOŽENÍ JEDNOTKY (1940)

Češi	75 %
Židé	15 %
Slováci	10 %

CIZÍ VOJÁCI V SOVĚTSKÉ INTERNACI PO PORÁŽCE POLSKA (ZÁŘÍ 1939)

803 Čechoslováků
119 Francouzů
14 Britů

Podmínky v Suzdalu se blížily skutečné internaci. Vojáci sice směli nadále nosit uniformy, avšak vojenská organizace útvaru již nebyla znovu obnovena. Čechoslováci měli právo odeslat z tábora pouze jeden dopis měsíčně, přičemž každý musel projít sovětskou vojenskou cenzurou. Také vycházky uděloval sovětský táborový komisař.

Mezitím československá exilová vláda v Londýně dosáhla tajné dohody se Sověty o přesunu příslušníků *České a slovenské legie na Blízký východ*. V rozmezí od 2. března do 21. května 1941 opustilo Suzdal **osm transportů** (celkem 476 osob), které přes Turecko směřovaly do Palestiny a do Egypta. V Suzdalu zůstalo koncem května asi jen 160 Čechoslováků. **90 mužů** (zejména důstojníků a poddůstojníků) mělo v táboře setrvat jako **personální základ** pro případnou výstavbu **budoucí československé jednotky v Sovětském svazu**, o jejímž zformování se ale uvažovalo jen v případě zapojení SSSR do války proti Německu. Ostatní měli být dodatečně odesláni na Blízký východ, přestože část z nich odmítala SSSR opustit.

Záhy nadešel velký den, který všechny záměry exilové vlády ve vztazích se SSSR výrazně uspišil. **22. června 1941** nacistické Německo vojensky napadlo Sovětský svaz. Vybraná devadesátičlenná skupina se přesunula ze Suzdalů zpět do Oranek, kde se podle původního záměru skutečně stala jádrem budoucí československé vojenské jednotky v Sovětském svazu. Tu se však podařilo zformovat až po propuštění československých občanů ze sovětských *gulagů* v roce 1942 v novém středisku v Buzuluku na jihu Ruska.